

NOTITIA

VTRIVSQUE

VASCONIÆ,

TVM IBERICÆ,

TVM AQVITANICÆ,

QVA, PRÆTER SITVM REGIONIS ET ALIA

273-6
sunt digna, NAVARRÆ Regum Cæterarumque, in his
insignium verustate & dignitate familiarum stemmatibus
ex probatis Authoribus & vetustis monumentis
exhibentur.

*Accedunt Catalogi Pontificum Vasconicæ Aquitanicæ
hactenus editis pleniores.*

Author ARNALDO OIHENARTO Mauleosolendi.

PARISIIS,

Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY Typographi Regij,
viâ Iacobzâ, sub Ciconiis.

M. DC. XXXVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

NOTITIA

niam cum innumerabilibus copiis ingressos, & suis prælio Gothis undequaque grassantes non modo sustinuerunt: sed etiam eosdem bello adorti Ducibus hinc Regibus Pompelonensibus, hinc Aragoniæ Principibus, ita continuè præliis & multiplicatis stragibus per quadringentos circiter annos fregere, ut soli unà cum Cantabris atque Asturibus, qui eadem sub Regibus Legionensibus alia ex parte præstabant, liberatæ Hispaniæ authores dici possint. Huius gentis res domi forisque gestas exponere cum difficile sit, eo quòd nulla extant de illis conscripæ vetera monumenta, summa tamen aliqua tradenda est, tum congestis iis quæ apud peregrinos Authores de eadem sparsa leguntur, cum descriptis Principum in ea familiarum stemmatibus, quatenus ea vel ex publicis tabulariis, aut ex privatis optimatum aliquot scriniis eruere licuit.

Qui Vasconum nomine comprehendantur.

CAPVT PRIMVM.

ASCONVM nomine hîc comprehendimus etiam eos, quos vulgò Cantabros vocant: iam enim obtinuit vsus, non in scholis solùm inter grammaticos; sed etiam in publicis literarum monumentis apud celeberrimos nostræ & superioris ætatis scriptores, è quibus Iouium, Iulium, & Iosephum Scaligeros, Thuanum, Ferronum, Florianum Ocampo, Petrum Martyrem, M. Delrium, & Marianam nominare libet, ut quos Galli Bascos, seu Biscainos, Hispani Vascogados appellant (n̄ sunt propriè Vascones) Cantabri Latine dicentur, eorumque lingua quæ his Vascuenze; illis

Basca, aut Biscaina est, multumque à communi aliorum Galliaë atque Hispaniaë populorum sermone discrepat pro Cantabricâ haberetur: ideo fortè quòd Cantabris vicini sint & vt ab aliis Vasconibus distinguerentur, qui in illa Aquitaniaë parte, quæ antiquis Nouempopulania erat, collocati, hodie, leui literæ V in G mutatione Aquitanis admodum familiari, Gascones nuncupantur. Constat tamen à Floriano, Martyre, Mariana, aliisque Hispanicarum rerum scriptoribus non omnes prorsus, qui ea lingua vtuntur, quæ ipsis Cantabrica est, Cantabrorum nomine comprehendi: sed eos duntaxat qui multis ab hinc annis Castellæ Regno contributi Viscaini, Alauenses & Ipuscuates dicuntur: At Ambrosius Morales lib. 8. cap. 53. lib. 11. cap. 63. & alibi passim Cantabriam prorsus cum Visciaia confundit: Lucæ verò Tudensi, qui & ipse Hispanus Scriptor circa annum Christi 1230. florebat, Cantabri sunt ij populi, qui Regibus Pompelonensibus suberant, Nauarri vulgò dicti; quorum regio magna ex parte veteri Vasconiaë respondet: ipsos denique Pompelonenses Reges non alio ferè nomine, quam Cantabrien-sium aut Cantabriaë Regum indigetat: cuius sententia accessisse videtur Prudentius Sandouallius in Catalogo Episcoporum Pompelonensium dum Pompelonem facit metropolim Cantabriaë, hancque Oceano, Pyreneis montibus, Ibero, Aragone, aut Gallico amnibus definit. Quantum autem hæ regiones à vera Cantabria absint, capite sequenti innotescet.

*Varia Cantabria descriptiones à recentioribus allata
reijciuntur.*

CAPVT II.

CANTABRIA à recentioribus variè describitur
Alijs alios fines ei assignantibus. Florianus Ocampo
lib. 4. cap. 3. putat hoc nomine comprehensos esse Vis-
cainos, Alauenses, & qui hinc totum illum tractum, qui
ad Lucronium Rioia oppidum patet, incolunt: vbi etiam
extare ait, hætenus Cantabriz nomine vicum in edito
colle, qui huic regioni nomen dederit. Florianum sequi-
tur Garibaius lib. 6. cap. 27. vbi præteriam dictas ditio-
nes, Ipulscuam & montanam Regionem illis adiacentem,
Cantabriz adscribit. Huic suffragantur Mariana, Ludo-
uicus Nonius, Ambrosius Salazarius, alique non pauci.
Prudentius Sandouallius in commentario rerum Mona-
sterij sancti Emiliani à se edito fol. 56. his verbis illam
describit. *La tierra de Cantabria llegaua hasta los montes ver-
gidos, donde estan el Monasterio de sant Millan, y boluià por
grañon hasta la villa de Cereço y de alli tocava en treniño de
suerte que lo-grño, que fue cabeça desta prouincia, Clauijo, Al-
belda, Viguera, Naiara y otros Lugares estabam en las en-
trañas de Cantabria cuya parte se llama agora Rioxa y anti-
gamente Ruconia.* In quo sequutus est Rodericum Toleta-
num & Lucam Tudensem, qui Cantabriz nomine
Rioiam potissimum & circuniec-tas regiones intelligunt.
Idem Sandouallius parùm sibi constans in vita Pelagij
Regis pag. 85. de Cantabria verba faciens hæc habet: *Y no
es como algunos pensaron lo-grño ni Nannarra ni Rioxa sino
las montañas de Santillana val de burom desde san Vincente*

V A S C O N I E.

5

de la Barquera hasta Mier y Trasmiera bajando por el Rio Ezla hasta donde agora es sahagun y Carrion y era la cabeça donde residia el que tenia en honor y gobierno esta tierra la ciudad de Cea, que era grande y fuerte desde que los Romanos fueron señores de España. Ioannes de Puente in eo libro, cui titulus est. *De la Conuenientia de las dos Monarchias*, lib. 3. cap. 23. Cantabriâ contineri vult præter Ipuscuam, Alauam, Viscaiam, & Rioiam, Asturias de Santillana dictas vsque ad locum, cui nomen llanes, & quidquid terrarum ab Ibero amne ad montem Idubedam interiacet. Nos etsi certum Cantabriæ situm repræsentare vsquequaque haud possumus, affirmare tamen audemus maximo illos in errore versari, qui ipsam eisdem cum Viscaia, Alaua, Rioja, & Ipuscua finibus circumscribunt, quarum ne vna quidem vlli illius parti annumeranda est, quod veterum Geographorum præsertim Ptolemei, Melæ, & Plinij libros legentibus palam fiet, nam Ptolemeus septentrionale Hispaniæ latus describens, primos ab occasu ponit Artabros, & iuxta hos ad ortum Astures, mox Cantabros, deinde Autrigones atque Caristos & tandem Vardulos in confinio Galliarum: A Ptolemeo stant Melæ & Plinius, nisi quod vterque Autrigones, ac Caristos sub Vardulis videtur comprehendere; quod si Cantabros admittimus in Viscaia, Alaua & Ipuscua, quæ vltimæ gentes à parte Pyrenæi claudunt Hispanias, vbi terrarum sedes suas accipient Autrigones, Caristi, & Varduli, quas inter Cantabros, & Pyrenæi iugi promontorium obtinere debuerant? Certè si verum attendimus Ipuscuates & Alauenses Vardulis & Caristis, ac Viscainos & Bureuenses Autrigonibus, Rioianos denique Beronibus respondere comperiemus. Nam primò vt ab Ipuscuatibus & Viscainis ordiamur: Deuam fluiuium per Ipuscuam labi nemo

est qui nesciat: at eius ostia Ptolemeus in Caristis ponit: Mela autem hunc amnem Tritium Tobolicum Vardulorum oppidum (quod H. Coquus Mondragon esse putat) attingere affirmat. Idem Ptolemeus ostia fluuij Nesuz, vel Neruz (vtramque enim lectionem reperio in exemplaribus editis) ad Autrigonũ fines trahit, eundemq; per Autrigones & Origeuiones descendere, Mela author est: sed hunc amnem ipsummet esse, qui per Bilbao & Portugaleta Viscaie oppida fluens non procul inde Oceano infunditur, ne ij quidem negant; quorum sententiam hæc oppugnamus, è quibus Florianus lib. 1. cap. 2. & Andreas Poça illius regionis incolæ in eo tractatu, cui *De las antiguas poblaciones de España*, titulum fecit, Florianus quoque, Iacobus Galdastus, Garibaius, Iosephus Moletius, Tarapha atque Morales Flauiobrigam, quam Ptolemeus in Autrigonibus, Plinius in Vardulis collocat, in Viscaia statuunt, putantque fuisse vbi nunc Bilbao vel Vermeo vrbes sitæ sunt. Vt autem quod de Viscaia, & Ipuscua diximus, id ipsum de Alaua pronuntiemus multis mouemur rationibus: nam & hæc regio in Vardulis erat (Bardyæ & Bardyali vocantur Straboni) quorum fines etiam vltèrius versus meridiem & occidentem processisse Alauâ, quemadmodum & Caristorum; ita & proxima Pompelonensis ditionis loca contingerent, patet ex eo quod Ptolemeus Tullonium & Tritium Tubolicum Vardulorum ciuitates in eodem gradu latitudinis cum Pompelone locat & quod Author Itinerarij Antonino tributi, Asturicâ Burdigalam petentibus inter Virouescam, quæ adhuc nomen retinet in regione Burebæ & Pompelonem, post Vindelciam & Deobrigam Autrigonum vrbes, post Belciam item & Suissatium (quod Ptolemei Suessatium esse affirmat Çurita notis in Itinerarium)

V A S C O N I E.

7

Caristorum oppida, Tullonium & Albam Vardulorum ciuitates in itinere ostendit 47. tātū milliaribus passuum Pompelone distantes, quæ duodecim leucas nostras si æquant vix certè superant. Vnde manifestum fit, sancti Vincentij atque Lagardix oppida, quæ non ita pridem Nauarræ Regibus suberant, in Vardulis olim constitisse aut saltem sub Caristis, inter quos & Cantabros etiam ex hac parte inrerpositi erant Autrigones, (Alotrigæ, vt videtur, dicti Straboni,) latè vltra citraque Iberum effusi. Horum vrbs Virouesca nunc l. circiter milliaribus passuum à finibus Alauæ distat Occidentem versus vnde, antequam ad Cantabros perueniatur, occurrit rursus Tricium aliud Vardulorum oppidum, teste Plinio, xi. mil. pas. à Virouesca, distans diuersum à Tritio Tobollico, quod in Vardulis Deuz flumini insidere docuimus ex Mela & Ptolemeo, licet vtrumque confundat Çurita; diuersum item à Tritio Metallo, quod inter Beronum vrbes nominat Ptolemeus. Denique ne vel in Rioia Cantabros consistere patiamur prohibent Strabo & Ptolemeus, dum ille Cantabros Coniscos Beronibus finitimos esse testatur; hic autem Autrigonibus ad meridiem statim Berones subiicit, quorum urbem Variam ad traiectum Iberi amnis sitam Lucronium esse existimat. Morales; At Garibaius & Çurita Vaream vicum modico à Lucronio intesuallo situm. Aliam eiusdem gentis urbem Tricium Metallum nomine Naiaram esse volunt Sampyrus Asturicensis, Rodericus Toletanus, Lucas Tudensis, alii que Nauarricarum rerum Scriptores: Çurita autem notis ad Itinerarium, manere adhuc Tritij nomen vico iuxta Naiaram, affirmat: Atqui cum hæc tria oppida, Lucronium, Vaream & Naiaram, hodie Rioia possideat, vnà cum circumiectis vicis atque agris Bureuam versus, quis tam

cæcus qui non videat, Cantabrorum fines multis olim milliaribus ab Alaua & Rioia, abfuisse? Quod autem Florianus atque eum secuti Garibaius, Sandouallius & alij plerique Cantabriam urbem, caput gentis, in ora Iberiæ amnis, non procul à Lucronio, sitam fuisse, arbitrantur, noménq; adhuc seruare locum, vbi condita erat, in edito colle, affirmant, nihil hoc ad veterem Cantabriam pertinet, cum nullus Author, antiquæ aut mediæ ætatis, huiusmodi urbis meminerit, constetque ex his, quæ iam diximus, Lucronij sedem olim in Beronum & Vasconum confiniis extitisse.

Vera Cantabrie descriptio proponitur.

C A P V T III.

CV M ibi ab ortu inciperent sedes Cantabrorum, vbi desinebat regio Autrigonũ, non puto multũ à vero aberrabimus si Cantabriæ initium in eo tractu, quia Villafrancâ montium de Oca dictâ ad portum Laredo nomine in Oceani Cantabrici littore positum excurrit, statuamus: distat enim Villafranca duabus tantum leucis Virovescâ Autrigonum oppido: Laredo autem quatuor circiter leucas recedit à Nesua eiusdem gentis fluuiio: Ad Occidentem verò Cantabriam finiemus, non vico sanctæ Iulianæ, vt Sandouallius, neque portu llanes nuncupato, vt Ioannes à Ponte, nec denique Saliâ flumine (vulgo *Rio de Sella*) vt voluisse videtur Fredenandus Pintianus noris in Melam, fretus vt putat autoritate ipsius Melæ & Plinij, sed vterius æstuario maris Luarca dicto, & spatio illo terrarum, quod inde ad locum, qui *Tierra de Vierço* dicitur & montes contiguos, tendit: A Luarca enim usque

vsque ad fluiuium illum, qui in confinio Asturiz atque
 Galiciæ, Castropolij & Ribadei oppida interfuit, sex cir-
 citer leucarum est interuallum, quem fluiuium Melsum
 Strabonis esse arbitramur, cum haud alius in ea regione
 occurrat, cui melius verba Strabonis conueniant à Melfo
 autem Asturiz fluiuius parum distare Noegam urbem &
 in propinquo esse Oceani æstuarium, quod Astures à Can-
 tabris diuidit, author est idem Strabo. Porro è montibus
 illis, qui terram de Viergo circumstant, oritur Silus flu-
 uius, qui cum Minij aquas augeat inter eius fontes cense-
 ri potest: quod si quem subeat mirari Cantabriæ fines à no-
 bis tam latè ad Occidentem porrigi, perpendat velim à
 Possidonio, apud Strabonem lib. 3, caput Minij amnis ad
 Cantabros referri; ab Orosio quoque lib. 6. cap. 21. Me-
 dullium montem, qui ad eandem gentem pertinet, Mi-
 nij aquis annecti: quod nisi de Silo intelligas, qui nascen-
 ti Minio miscetur, producendi erunt Occidentem versus
 adhuc multò latius veteris Cantabriæ fines ad intimam
 vsque Galliciam, vbi hodie Minij fontes existere nemo
 est qui nesciat. A Septentrione alterum Cantabriæ latus
 excipiebat Oceanus: alterum verò ad meridiem descende-
 bat in planam regionem, quæ montibus Ouetanis subie-
 cta est, atque per agrum Legionensem & pagum illum,
 vbi nunc terra de Campos est, Legionis vrbe & Vaccæis
 ac Turmodigis populis ad dexteram relictis, penetratoq;
 Idubedâ monte, perueniebat ad proxima Beronibus lo-
 ca, quibus locis, referente Strabone, habitabant olim Can-
 tabri Conisci, aut Coniaci dicti: nisi Concanos legere
 malis apud Strabonem cum Delrio notis in Hypolitum
 Senecæ: quin & vlteriùs ex hac parte processisse Canta-
 bros ad confinia scilicet Intercatiæ, Telæ, & Pintiz vr-
 bium, quæ Vacceorum gentis erant, coniecere quis posset.

ex eo, quod Author Itinerarij, Asturicâ Cæsaraugustam per Cantabriam iter facturos, per ea oppida ducit. Cæterum in illa planitie, vbi nunc est terra dicta de Campos, sita erat Amaya vrbs Cantabriæ, tempore Gothorum Regum, non ignobilis vel potius arx primaria, vt ex Chronico Ioannis Biclariensis colligere licet, nec procul inde tempore Romanorum Camarica alia eiusdem regionis vrbs: si quidem, vt sentit Çurita, eadem est cum Camala, quam author Itinerarij in itinere, quod à Virouesca Legionem tendit, collocat. Alias præterea vrbes in Cantabria memorat Ptolæmeus, Concanam, Ottauiolcam, Argenomesum, Vadiniam, Vellicam, (hæc Belgica est Orosio lib. 6. cap. 2.) Iuliobrigam & Moroecam, quibus Strabo lib. 3. ex Asclepiade Myrleano, addit Opsicellam à Laconibus, vt credit, conditam, quod miror Ludouicum Nonium, cap. 44. suæ Hispaniæ, Iuliobrigæ tribuere, contra Strabonis authoritatem, quam nihilominus eo loco vsurpat. Arracilli etiam oppidi meminere Florus lib. 4. cap. 12. & Orosius vbi supra, quod tempore belli Cantabrici ab Augusto Cæsare captum atque dirutum est; Vrbem denique maritimam Noegaucesiæ nomine designat Ptolemeus, cuius nomen licet à vulgatis editionibus Latinis Ptolemei absit, extat tamen in manuscripto exemplari Græco Bibliothecæ Regiæ Parisiensis. Portum insuper Cantabrorum nomine Victoriæ Iuliobrigensium celebrat Plinius xl. mil. passuum à fontibus Iberi distantem. Idem author lib. 3. cap. 3. quatuor tantum populos Cantabriæ agnoscit è quibus solos memorat Iuliobrigenses. Iuliobrigam Garibaius lib. 6. cap. 22. & H. Coquus in tabula Hispaniæ, putant fuisse in ea regione, vbi nunc est Aguilar de Campo, quorum sententia mihi nequaquam aspernanda videtur, cum non multum hic locus distet à

fontibus Iberi, quem Plinius lib. 3. cap. 3. non procul à Iuliobriga oriri ait, ac de cætero in amœna planitie iaceat; Andreas tamen Poça libro quem *de antiquo idioma-te Hispanorum* scripsit. Santander oppidum in Oceani litore situm esse mauult. At ego eò loci non tam Iuliobrigam ipsam positam fuisse existimo, quam portum Victoriæ Iuliobrigensium, quem xl. mil. pass. distare ab Iberi fontibus obseruat Plinius. Cæterum omni prorsus ratione carent, qui Iuliobrigam cum Lucronio Vasconum oppido confundunt, cum multis miliaribus hic locus distet à vetere Cantabria & ab Iberi fontibus. Celebrat etiam Plinius fluuium Cantabrorum Sadam, vel Sangam, quem eundem cum Salia Melæ esse persuasum est Pintiano. Saliam autem ipsummet esse, qui hodie *Sella* indigenis dicitur, arbitratur Morales lib. 13. cap. 2. Plures itidem fluuios in hac regione agnoscit Mela, à quibus tamen nominandis abstinet, eo quod nostro, ut ait, id est Latino ore concipi nequeant, nisi quod obiter Saurij meminit, quod præter Cantabros Salenos etiam alluere testatur, hic forsitan est, qui hodie Pisuerga Hispanis dicitur, & à Salenis populis mansisse videtur nomen Saldanæ vrbi in ea regione.

---

*Quibus locis bellum contra Cantabros ab Augusto & eius
Legatis gestum sit.*

CAPVT IV.

EXPOSITO situ Cantabriæ, quantum in tam obruta
Evetustatis caligine facere licuit, operæ pretium facturi
videmur, si quâ parte bellum Cantabricum, olim ab Au-
gusto Cæsare gestum fuerit excutiamus: sunt enim variæ

hac de re Authorum sententia, quarum pleraque, quia cum iis quæ capite superiori assertuimus, pugnant, ruere illa necesse est, nisi hæc conuellantur. Carolus Nauarræ Princeps bellum Cantabricum scribit fuisse gestum in Nauarra inter Eulatem scilicet & Amescuam, non longè à Peralta vico: hunc sequitur P. Antonius Beuterus lib. 1. cap. 23: sed quemadmodum hæc opinio nullo nititur veræ historię fundamento, sic toto cœlo aberrat Garibaius lib. 6. cap. 27. vbi illud ad Ipuscuam patriam suam trahit ductus affinitate vocum *Vinnij* vel *Vindij*, *Medullij* seu *Edullij*, *Segisamæ*, & *Arracilli*, quæ in huius belli narratione occurrunt cum nominibus *Hirnio* vel *Hernio*, *Menduria*, *Beigama* & *Arrexil*, quæ etiamnum in Ipuscuam durant, quamquam, vt verum fatear, Garibaius huius sententiæ non tam Author, quam comprobator fuit: illam enim, iam ante, traditam reperio à quodam nobili Ipuscuatæ in libello inedito cui titulus, *Recopilacion de Cosas de Guipuscu* his verbis: *Oydia se veen vestigios en la mas alto llamado Aldaba y assi se vee oy en dia en mucha distancia que cae todo cerea Beigama donde Octauiano assento su Real y auiendo expugnado el lugar de Regil los Cantabros subieron à la montaña Hiernio que aora llaman ernioa. Et paulò post. Hazese mencion de Beigama y hurristil hasta oy retienen sus nombres y del monte de Medulia que agora se llama Maduria y de Hurnio llamado comme es dicho Hernio de los quales hizo mencion Nebricensè y todo ello Cae en Guipuzcoa quasi en medio della. Sed, amabo, quantum abit vox Vindij ab Ernio, Medullij à Maduria, Segisamæ à Beigama, & Arracilli à Rexil. Deinde cum Medullium montem Minio flumini imminere dicat Orosius, quomodo hoc Maduriæ Ipuscuæ monti conuenire potest, qui octo ad minus dierum iter à Minio distat? Certè cum ex*

Dione, Floro & Orosio perspicuum sit hoc bellum in ipsa Cantabria gestum esse, nequicquam hi Authores ad Ipuscuam, quæ ad Vardulos spectat, trahunt: vt inde suæ genti magnanimitatis famam concilient: tutior multo sententia Moralis videtur, qui lib. 8. cap. 57, bellum hoc, aut potius bella à Legatis Augusti gesta fuisse circa oppidum Gijon & Vallem de Coraco dictam, non procul à Monasterio beatæ Mariæ Couadongæ, colligit ex veteribus sepulchris & inscriptionibus, quæ non ita pridem iis locis extabant: quamquam, ne quid dissimulem, non tam contra Cantabros quàm contra Astures ibi dimicatum putat, idèò scilicet, quia vtrumque locum in regione Asturum, vti nunc, sic olim fuisse existimat, cuius tamen contrarium ex iis, quæ supra attigimus, clarè elucet. Nunc vt de Vinnio & de Medullio montibus aliquid dicamus, Vinnium quidem, inter veteres scriptores Ptolemeus, inter recentiores verò Florianus, Coquus & Poça in medio Asturiarum collocant, vbi montes, præ cæteris Hispaniæ in immensam altitudinem exsurgere notant Morales & Sandouallius. Vtriusque verba digna sunt quæ hic referantur, Morales lib. 13. cap. 2. *Dos leguas Pequeñas destas poblaciones de cangas en à quella sierra llamada Auscua esta la cuenca llamada Couadonga.* Et paulò pòst. *Esta este sitio dentro de las montañas llamadas de Europa à las vertientes, que ya son de Asturias, porque siendo estas sierras las muy celebradas en Castilla con solo nombre de montañas, por à quella parte que sierran los llaños del Reyno de Leon, las llamaban communamente de Europa, y parten con sus cumbres las Asturias de Oniedo y Santillana, Asì que siendo todas las vertientes del medio dia, del Reyno de Leon, las Setentrionales que van luego à la mar, son de ambas Asturias: y aunque no es possible dar à entender del todo con palabras la estrançea de*

aquel *sancto Lugar*, por lo fragoso de la sierra, por lo brauo y espantoso de la roca y por las grandes marauillas que en el se representan à quien attentamente lo considerara: mas toda via prosiguiendo se aqui llañamente la description, se comprehendera mucho de lo que ay en todo, &c. Sandouallius autem in eo libro quem de Monasterio sancti Toribij conscripsit, his verbis montes istos describit. La prouincia de Lieuana es una de las montañas mas asperas de España cuyas sierras particularmente las que llaman de Europa à vista del mar de San Vincente de la Varquera, parece que llegan al Cielo llaman se Asturias de Santillana o santa Iuliana, es tierra fertil de pan &c. No tiene grandes poblaciones de Lugares que el Mayor es la villa de Potes que tendra docientos vezinos, mas ay solares muy antigos de Casas muy nobles de Hidalgos y Caualleros: no se sabe que los Mores granassen esta tierra, antes parece que no llegaron à ella, ny era posible por su mucha asperaga, y assi se conseruaron en ella sus antiquissimos moradores, y della commenço Don Pelayo la restauration de España saliendo contra los Moros que le acometieron por Couadonga tierra alli vezina. Idem in vita Pelagij Regis pag. 85. Por ser esta tierra tan braua (loquitur de Cantabria) y del gouierno de Fasila padre de D. Pelayo, acogio se en ella D. Pelayo huyendo de Viriza, y agora se valio en ella lleuantando se contra los Moros recogiendo los Christianos que tuvieron animo para resistir al enemigo y se hizieron fuertes en Valdeon y en Couadonga y en otros montes asperissimos donde no podian yr gruesos exercitos. Medulium autem montem, si in ora Galliciae vbi constituitur ab Orosio inuestigemus, reperiemus superesse adhuc vestigia huius nominis circa terram de Vierço dictam & Sili fluminis caput, quod Minium ex parte componit, vt testimonio ipsius Moralis constare potest; hac enim habet in tractatu descriptionis Hispaniae

fol. 46. *Esta à la salida de Galicia* (loquitur autem de monte insigni qui olim auri argentique venis abundabat) *en la tierra llamada el Vierço, no lexos de Vila-franca, y muy cerca del insigne Monasterio de Cerracedo de la Orden de Cister, es encima de la Ribera del Rio Sil cuyas comarcas son muy celebradas en Plinio por muy abondosas de oro, que todo lo demas, llaman aquella montaña de las Medulas.* Minij autem nomine etiam Silum comprehensum fuisse à veteribus, suprà diximus, nec ratione id caret, cum Minio (unde nomen amni datum testatur Iustinus lib. 44.) magis abundet Silus quam alij fontes Minij amnis, teste Morale vbi supra fol. 48. his verbis. *Pues al rio Miño se le dio el nombre deste metal o color que en latin se llama Minium, los Gallegos Dizen agora que se le dio sin Razon al rio el nombre, pues no se halla en sus riberas el vermellon si no en las de otro rio llamado el Sil, que entra en el.* Porro frustra sunt, qui Segesamam, vbi Augustus Cantabriam aggressurus, castra posuit, alibi quam in Vaccæis quærunt (erat hic populus vicinus Cantabris) nam Segisamam urbem Vacceorum agnoscunt Polybius apud Strabonem, & Ptolemæus lib. 2. cap. 6 : Idem Morales lib. 8. cap. 57. putat Augustum Cæsarem bellum, quod contra Cantabros cœperat, aduersus Callaicos, aut Gallecos prosequutum, persuasus verbis Orosij, qui lib. 6. cap. 21. Cantabris ad Vellicam & Arracillum fuis, Antistium & Firmium Legatos vltiores Galleciæ partes, quæ montibus syluisque & Oceano terminantur, magnis grauibusque bellis perdomuisse narrat : Sed hic Orosium non de Gallecis populis, qui iam pridem pacati erant, nihilque tunc mouebant, sed de ipsismet Cantabris loqui, qui Vellica & Arracillo pulsi, ad inaccessa & prærupta loca montium suæ regionis, quæ ad Galleciam vergunt, concesserant, facile iudicauerit

quisquis verba Orosij ritè expenderit; præcipuè si cum illis, quæ de eodem bello scripsere Dio atque Florus, conferantur. Galleciæ autem ideò mentio iniecta est ab Orosio, quod totum trans Durium tractum versus Septentrionem & Astures, Cantabrosque Callaicam vocabant veteres, teste Strabone lib. 3. quin & ipsos Cantabros & Astures Galleciæ portionem fuisse affirmat Orosius. Ex iam dictis perspicuum esse arbitror Cantabriam veterem maximam partem Legionensis Regni ambitu suo complexam fuisse, vtramque scilicet Asturiam tam de Santilana quàm de Ouiedo dictam, vnà cum terra de Campos, & parte Legionensis agri & Castellæ veteris, quibus in locis ac præsertim circa Auseuam & Couadongam, quæ Vindij montis partes sunt, cum Pelagius prima Regni sui fundamenta iecerit adiutus ope incolarum & aliorum Christianorum, qui eò tanquam ad tutissimam arcem confugerant, videtur tandem Cantabrorum virtus, quæ iam à tot seculis inter mortua & quasi sepulta iacebat, in hoc pereuntis Hispaniæ momento commodum reuixisse.

Cantabriæ nomen sub Gothis & Sarracenis Rocio attributum fuisse.

C A P V T V.

NON tamen iisdem semper finibus steterè Cantabri: Etenim cum Cæsar Augustus eos post decennale bellum vicisset, de montanis locis in campestres transtulit, vt ex Dione & Floro liquet; quorum vterque cum de regione in quam translati sunt, fileat, quidni suspicemur eos in Beronum & Turmodigorum conualles proximas, necnon ad vltimas desinentis Vasconia oras, descendisse; indeque

indéque nomen Cantabriæ huic tractui communicatum. Certè non video quò opportunius hanc gentem efferam & contumacem, traducere potuerit Augustus, quam ad illos tres populos, quos semper pacatòs & fidos experti sunt Romani. Vt ut sit, certum est iam à tempore Gothorum Regum Rioiam & confinem agrum ad Iberi ripam vsque Cantabriæ nomen vsurpasse. Author namque vitæ sancti Æmiliani huius nominis Monasterium, in media Rioia positum, tempore cladis Cantabricæ à Leuigildo Rege illatæ, excidisse affirmat, illudque excidium sancto viro diuinitus reuelatum fuisse. B. quoque Ildefonsus in Commentario rerum à Rege Vuambâ gestarum, hunc Regem narrat, cum expeditionem contra Vascones suscepisset, ad eos debellandos in partibus Cantabriæ substitisse: Rodericus Toletanus & Lucas Tudenfis, Sanctio Garciz Pompelonensi Regi, Innici nepoti, tribuunt Cantabriæ armis acquisitæ laudem, ob partas Nageram & Vigueram Rioiæ vrbes; Iberus quoque amnis, qui Vasconiam præterlabitur, ideóque aliàs Vasconis cognomentum tulit apud Prudentium in Hymno Laurentij Archileuitæ & Festum Auienum, Cantaber amnis dictus est Eulogio in epistola ad Vuiliesindum Pompelonensem Episcopum. Itidémque Garciz Pompelonensi Regi, in quodam diplomate anni 946, apud Sandouallium in historia Monasterij sancti Æmiliani §. 39. Quod si antiquiora tempora reuoluas, vnde hoc ut Calagurritanos, qui verè Vascones erant, Iuuenalis satyra 15, nunc Vasconum, nunc Cantabrotum nomine designet, nisi fortè ex vnus gentis, circa eum tractum cum altera permutatione? Hinc puto satisfiet Floriano, Garibao & aliis, Cantabriam urbem fuisse, non procul ab Ibero

fitam contententibus, si dixerimus extitisse quidem (siue vrbs siue arx illa fuit;) sed post deuictos ab Augusto Cantabros, vel ab iisdem in hanc oram translatis, conditam, vel (quod magis crediderim) longo post intervallo temporis, à Regibus Pompeionensibus, contra Sarracenorum citra Iberum irruptiones, munitam.

Regionem Vardulorum, Autrigonum & Caristorum à Vasconibus occupatam videri & de Cantabrorum variis cladibus.

CAPUT VI.

NON deerunt fortè qui minus probent quod Viscainos, Alauenses & Ipulcuates, strenuas & bellicosas gentes, à Cantabris abiudicem, perinde quasi eo ipso obscuris & imbellibus Autrigonum, Caristorum & Vardulorum populis, veniant ascribendi. Mihi verò non hæc stat sententia; quin potius existimo horum populorum genus magnà ex parte, vnà cum nomine, iampridem excidisse, eorumque patriam à gente aliqua forti, & pugnaci occupatam tempore Gothorum Regum: hæcenus enim stetit Vardulorum nomen (sub quo etiam Autrigones & Caristos comprehensos fuisse suprà docuimus:) nec quod sciam vllus Author, Idacio etate posterior, huius populi meminit; At quorsum, inquires, si in Vardulorum sedibus nouos incolas admittere expedit, Cantabros inde excludimus habitatione proximos, viribus potentes & inuadendis vicinis regionibus iam à tempore Romanorum assuetos? Idèd certè quia iis bellis, quæ cum Augusto Cæsare atque eius Legatis

gessere, ita totum Cantabricæ gentis robur interiit, vt exinde nihil vnquam generosum, nihil tanta gente dignum exequi aut meditari ausi sint: quinimò destituta suis cultoribus regio, patuit iniuriis & irruptionibus exterorum. Nec moueor vanis quorundam Ipuscuensium scriptorum sermonibus, Cantabros (cuius gentis nomine designari se putant) numquam à Romanis victos fuisse contendentium, illius autem belli, quod Augustus Cæsar contra eos susceperat, aleam omnem trecenorum vtriusque militum certamini permissam, victores Cantabros effecisse, deque eo bello ipsummet Augustum v. libros edidisse quorum adhuc, si Deo placet, extare fragmenta in Biscaiâ iactant: sunt enim hæc mera vigilantium somnia, nec aliâ refutatione indigent, quàm quod, nullo certo authore, ex obscura ignobilium quorundam scriptorum officinâ prodeunt & cum his, quæ de hoc bello ab antiquis & fide dignis historicis Dione, Floro atque Orosio tradita sunt, ex diametro pugnant: quod vt clariùs liqueat ipsorum verba hîc referre non pigebit. Dio itaque lib. 53. postquam de Cantabris atque Asturibus, à Carisio & Caio Furnio Augusti Legatis, acie victis & in seruitutem redactis verba fecit, hæc subiungit. *Cantabrorum pauci viui in hostium potestatem venerunt, nam cum de libertate desperassent, vitâ quoque contemptâ, incensis munitionibus se ipsos interfecerunt aut vnâ conflagrarunt, alij publicè sumpto veneno obierunt, ita maxima ac ferocissima pars Cantabrorum periit; Et eodem libro, defectione eorum qui in eo bello capti & postea, dominis suis interfectis, domum reuersi fuerant, expositâ; quid Agrippa, sumptâ in eos expeditione gesserit, his verbis declarat. Cantabros, qui essent militari etate, omnes propè deleuit: reliquos dearmavit*

de montanis locis in campestres transfudit. Florus quoque lib. 4. cap. 12. & Orosius lib. 2. cap. 21. postquam de prælio ad Belgicam facto, in quo Cantabri ab Augusti Legatis fusi fugatique fuerant, ac de Arracillo oppido expugnato, obfessoque Medullio monte egere, his verbis narrationem istius belli concludunt. Flori verba; Postquam extrema barbari vident certatim igne, ferro inter epulas venenoque, quod ibi vulgò ex arboribus taxu exprimitur, præcere mortem, seque pars maior à captivitate quæ videbatur vindicare. Hæc per Antistium, Firmium, Agrippam Legatos hybernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit, ipse præsens hos deduxit montibus, hos obsidibus adstrinxit, hos sub coronâ iure belli venundedit: Orosij verba; Itaque ubi se gens hominum trux natura & ferox, neque toleranda obsidioni sufficientem, neque suscipiendo bello parem intelligit, ad voluntariam mortem servitutis timore concurrat, nam se pænè omnes certatim igne, ferro aut veneno necauerunt. Sed & longo, ante Augusti ætatem, intervallo, Cantabros à Romanis subactos fuisse discimus ex his Flori lib. 48. Epitomes Livianæ verbis, ubi de P. Cornelio Æmiliano hæc tradit. L. Lucullus Consul, cui Claudius Marcellus successerat, pacasse omnes Celtiberiæ populos cum videretur Vacceos, Cantabros & alias regiones, & iterum alias incognitas nationes in Hispaniâ subegit. Mansisse autem eos exinde in fide Romanorum, usque ad bellum civile inter Pompeium & Cæsarem exortum, ipsius Cæsaris lib. 1. de bello civili verbis edocemur, quæ sic habent; His rebus constitutis equites auxiliaque toti Lusitaniæ à Petreio, Celtiberi, Cantabris, Barbarisque omnibus qui ad Oceanum pertinent, ab Afranio imperantur: An autem potiori conditione aut fortunâ sub Gothis vixerint quam sub Romanis, ea quæ mox dicturi sumus demon-

strabunt. Auctor est Idacius, in Chronicò, non ita pri-
dem, à Iacobo Sirmundo edito, temporibus Auiti Im-
peratoris & Martiani (circa annum nempe Christi 455.)
Herulos mari aduectos per Cantabriæ & Varduliæ loca
maritima impunè grassatos fuisse: vniuersam autem
Cantabriam, non ita multò post, ab extraneis gentibus
occupatam fuisse, eosque qui occupant, à Leuigildo
Rege pulsos, discimus ex Ioanne Biclariensi: eandem
rursus à Francis captam & possessam fuisse, eorumque
duce Francione mortuo, in potestatem militum Con-
stantinopolitani Imperatoris deuenisse, & tandem iis vi
armorum eiectis, à Sisebuto Rege Imperio Gothorum
annexam, affirmant Fredegarius cap. 33. sui Chronici
atque Aymonius lib. 4. cap. 13. historiæ Frâciæ: Tempo-
re denique Vuambæ Regis Vascones impressione factâ
eamdem inuasisse, testatur Roderic. lib. 3. cap. 3. Nulla
itaque ratio suadet vt Cantabros domi ad proprios tuen-
dos lares imbecilles, aliò victricia arma intulisse creda-
mus & longè expeditius videtur, istud Varduliæ armis
partæ facinus finitimis Vasconibus tribuere: quorum
vires regnantibus in Hispania Gothis integrè erant: ideo-
que seu odio Gothorum, seu studio propagandorum fi-
nium, frequentes in vicinas regiones excursions facie-
bant. Occurrunt insuper alia huic sententiæ confirman-
dæ argumenta non leuia, à ratione nominis, similitudine
morû, & cômertio vnius linguæ inter vtramq; gentem
desumpta, namque tres illos populos Biscainos inquam,
Alauenses & Ipuscuates Galli vno nomine Bascos appel-
lant, quæ vox solo declinandi & pronuntiandi modo à
nomine Vasconum discrepat Hispani autem ipsos Vasc-
ongados, eorum autem linguam Vascuence nomi-
nant, ab iisdem Vasconibus ductâ vtrâque denomina-

tionē. Habitu autem & moribus, quantum cum reliquis Vasconibus consentiant, norunt qui in iis regionibus diutiùs versati sunt. Accedit autoritas Ioannis Biclariensis & Sebastiani Salmanticensis, è quibus hic bellum, quod Froila Rex Legionensis huius nominis primus contra Vascones gessit, contra Alauenses speciatim gestum fuisse indicat, dum Adefonsum Froilæ filium, è regno à Mauregato deiectum, Alauam ad propinquos matris suæ aufugisse commemorat; mater enim Adefonsi nomine Munimina è gente Vasconum erat, eamque Froila pater bello Vasconico captam sibi coniugio copulauerat, teste eodem Sebastiano; Biclariensis quoque, cum Leuuigildum Regem anno Regni sui 13. partem Vasconiæ occupasse & ciuitatem quæ Victoriacum nuncupatur, ibi condidisse narrat, Vasconiæ nomine Alauam videtur designasse: si quidem in hoc pago duntaxat & nusquam alibi in totâ Vasconiâ, extat ciuitas huius nominis, quam multis post sæculis à Sancio Pompelonensi Rege cognomento Sapiente instauratam fuisse crediderim, non autem de nouo conditam, vt volunt aliqui.

De situ veteris Vasconiæ & de populis à Strabone Iacetanis dictis, an iidem sint cum Lacetanis.

CAPVT VII.

VASCONIA olim sita erat vbi nunc Nauarra, latius tamen patebant eius fines quam hodiernæ Nauarræ: si quidem trans Iberum continebat Calagurrim & Graccurim (quæ vrbs non multum distabat à territorio oppidi quod nunc Alfaro dicitur:) à meridie

Reintidos negativos 1954
Octubre 16

22 negativos de 16
páginas facsimil de
la obra:

NOTITIA UTRIUSQUE
VASCONIAE TUM IBERICAE,
TUM AQUITANICAE...

Parisiis, ... Sebastiani Cra-
moisy ..., M.DC.XXXVIII.

Folios 2 a 22 ambos
inclusive, más la portada

Universal

ORTOCROMÁTICA

SENSIBILIDAD: 27° SCHEINER - $\frac{17}{10}$ ° DIN

TIMBRE A METALICO

*Obra de Arnaldo
Ochenarte*